

Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma rahoituskaudelle 2023–2027

Sisällys

Etelä-Savon alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma rahoituskaudelle 2023–2027	1
1. Alueen kuvaus, nykytilan analyysi, tarpeet ja tulevaisuuden näkymät	3
1.1 Väestö ja työvoima	3
1.2 Koulutus ja osaaminen.....	3
1.3 Maantieteelliset erityispiirteet.....	4
1.4 Maaseudun elinkeinotoiminta	4
2. Alueen maaseudun kehittämisen päämäärä, tavoitteet ja keinot	5
2.1. Pellolta pöytään	5
2.1.1. Maatalouden alkutuotannon kehittäminen.....	5
2.1.2. Luomumaatalouden erityistavoitteet.....	7
2.1.3. Ruoka-alan arvostuksen, osaamisen ja ruokaketjujen kehittäminen.....	8
2.2. Kestävän asumisen ja talouden maakunta	10
2.3. Yrittävä - kestävästi kehittyvä, lumovoimainen ja monipaikkainen Etelä-Savo.....	12
2.3.1. Yritysten kehittäminen	12
2.3.2. Kokoaan suurempi Etelä-Savo – monipaikkaisen asumisen ja yhteisöllisyyden maaseutu	14
3. Rahoitustarve	16
4. Läpileikkaavien teemojen toimeenpano	17
5. Yhteensovitus ja työnjako EU:n osarahoitteisten rahastojen kesken	17
5.1. Etelä-Savon maaseutuohjelma ja alueen Leader-toiminta.....	18
6. Ohjelman valmisteluprosessi.....	18

1. Alueen kuvaus, nykytilan analyysi, tarpeet ja tulevaisuuden näkymät

1.1 Väestö ja työvoima

*Etelä-Savon väkiluku on noin 132 000 vakituista asukasta eli n. 2,4 prosenttia koko maan väkiluvusta (1.1.2021). Väkiluvun on ennakoitu edelleen alenevan vuoteen 2030 mennessä noin 121 000 asukkaaseen. Etelä-Savo on maan ikään-tynein maakunta. Väestönkehityksessä negatiivinen luonnollinen väestönmuutos (syntyneiden ja kuolleiden erotus) on alueella erityisen suurta. Maakunnan väestönkehityksen kannalta positiivisin signaali on plussalla oleva nettomaahanmuutto. Alueen väkimäärä kuitenkin vaihtelee voimakkaasti vuoden eri aikoina. *Etelä-Savossa on noin 50 000 vapaa-ajan asuntoa ja lisäksi merkittävä määrä (lyhytaikaista) majoitusta tarjoavia matkailuyrityksiä.* Lomakaudella alueen väkiluku jopa kaksinkertaistuu.*

Etelä-Savon työttömyysaste on ollut hiukan parempi kuin koko maassa keskimäärin. Etelä-Savo on kolmanneksi merkittävin maatalouden kausityövoiman tarvitsija Suomessa, koska alueella on paljon avomaan vihannes- ja marjanviljelyä. Maaseudulla asuvan väestön väheneminen ja vanheneminen sekä palvelujen heikkeneminen ja keskittäminen lisäävät tarpeita huolehtia maaseudun sujuvasta arjesta. Etelä-Savossa on kuitenkin alueellisia eroja palvelujen määrässä ja laadussa. Paljon monipaikkaisia ja vapaa-ajan asukkaita omaavissa kunnissa palvelut ovat melko hyvällä tasolla. Vapaa-ajanasukkaat ja noin 200 vapaa-ajanasunnon vuotuinen uudisrakentaminen sekä rakennusten peruskorjaukset tarjoavat mittavan kysyntäpotentiaalin maaseudun palveluntarjoajille. Palvelujen digitalisoimista, saatuun vuuttuun, monipuolistamista ja uutta muotoilua tulee kehittää sekä lisätä palvelujen käyttäjien osaamista. Monipaikkaisia ja vapaa-ajanasukkaiden määrä tulee tulevaisuudessa kasvamaan.

1.2 Koulutus ja osaaminen

Etelä-Savossa on hyvin harva peruskouluverkko. Kyläkoulujen määrä vähenee vuosi vuodelta. Monessa kunnassa peruskoulu on enää kuntakeskuksessa tai kirkonkylällä. Lukio-opetusta on saatavilla vain kaupungeissa ja suurimmissa kuntakeskuksissa. Mikkelissä ja Savonlinnassa on ammattiopistot, joissa voi opiskella monipuolisesti mm. metsä-, maatalous- ja puutarha-alaa, matkailua, rakentamista sekä elintarvikealaa ja yrittäjyyttä.

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoululla on kampukset Mikkelissä ja Savonlinnassa. Ammattikorkeakouluopetusta annetaan mm. metsäalalla (metsätalousinsinööri AMK ja ylempi AMK), matkailu- ja ravitsemusalalla / palveluliiketoiminta (restonomi AMK ja ylempi AMK) sekä puurakentamisessa ja biotuotetekniikassa (insinööri AMK). Diakonia-ammattikorkeakoululla on kampus Pieksämäellä (sosionomi AMK).

Alueella ei ole omaa tiedeyliopistoa. Helsingin yliopiston (Ruralia Instituutti), Aalto yliopiston (International Business-koulutus) sekä LUT-yliopiston (kestävä energia) yksiköt muodostavat Mikkelin yliopistokeskuksen, johon on sijoittuneena myös Luonnonvarakeskuksen tutkijoita. Savonlinnaan on suunnitteilla myös Luonnonvarakeskuksen toimipiste. Oman tiedeyliopiston puuttuminen näkyy myös T&K-menojen vähäisessä määrässä; tutkimus- ja kehittämismenot Etelä-Savossa olivat 38 miljoonaa euroa vuonna 2019, kun ne esimerkiksi Pohjois-Savossa olivat tuolloin 194,7 miljoonaa euroa. Tutkinon suorittaneita Etelä-Savossa (v. 2019) on 71,2 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä, kun koko maassa luku on 73,8 prosenttia. Muuta maata alempi koulutustaso selittyy Etelä-Savon väestön korkealla ikärakenteella.

Maaseudun kehittämisen verkostot koostuvat Etelä-Savossa viljelijä- ja yrittäjäorganisaatioista, maatalous-, metsä- ja yritysneuvontaorganisaatioista, tutkimus- ja koulutusorganisaatioista sekä kuntien kehitysyhtiöistä tai vastaavista. Etelä-Savon elintarviketalouden kehittämissyhdistys Ekoneum ry edistää erityisesti eteläsavolaisen ruokajärjestelmän tutkimus-, kehittämis- ja koulutustoimintaa. Yhdistyksen jäsenet ovat Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Oy, Luonnonvarakeskus, Etelä-Savon Koulutus Oy / Esedu ja ProAgria Etelä-Savo ry. Ekoneum ry:n kattavuutta voidaan edelleen laajentaa kattamaan myös maakunnan itäiset osat ja sen toimijat. Luomuinstituutti toimii johdettuna verkostona, jonka koordinaatioyksikkö on Mikkelissä. Instituutissa tehtävä tutkimus tehdään tutkijaverkostossa, jonka muodostavat Helsingin yliopiston sekä Luonnonvarakeskuksen tutkijat ja asiantuntijat.

1.3 Maantieteelliset erityispiirteet

Etelä-Savo on harvaan, mutta kauttaaltaan asuttu ja järvinen maakunta, jossa on 30 000 km järvenrantaa ja 25 prosenttia pinta-alasta on vettä. Järvisyydestä ja vaihtelevasta maastosta johtuen välimatkat ovat pitkiä ja pellot pieniä ja sirpaleisia. Tästä aiheutuu kustannuksia niin elinkeinoelämään, infraan kuin elämiseen. Sirpaleisessa maakunnassa tieverkon toimivuus korostuu. Etelä-Savon maaseudulla kiinteiden tietoliikenneverkkojen kattavuus on huonompi kuin maassamme keskimäärin. Tämä johtuu ainakin osittain harvasta asutuksesta sekä haastavasta vesistöjen rikkomasta maastosta, joka nostaa rakentamiskustannuksia.

1.4 Maaseudun elinkeinotoiminta

Maaseudun elinkeinotoiminnalle on tyypillistä *maidon- ja lihantuotantoon keskittynyt karjatalous, vihannesviljelyn laajuus, maaseutumatkailun ja metsätalouden merkitys sekä maatilojen monialaisuus.* Metsätalous ja muu yritystoiminta ovat mahdollistaneet peltoalan ja tuotantoeläinten määrien osalta maan pienimmän tilakoon Etelä-Savossa.

Maatila- ja puutarhayrityksiä on Etelä-Savossa hieman yli 2 200 kappaletta, mikä on n. 5 prosenttia koko maan määrästä. Maatalousmaata on käytössä n. 72 000 hehtaaria, joka on 3,2 prosenttia koko maan peltopinta-alasta. Maatiloilla on peltoa keskimäärin 32 hehtaaria mikä on maan keskiarvoa (49 ha/tila) selkeästi vähemmän. Maatalouden rakennemuutoksessa maatilojen määrä vähenee ja tilakoot kasvavat. Kasvussa on kuitenkin huomioitava, että vain osa kasvusta on ns. orgaanista kasvua ja osa aiheutuu siitä, että pienimmät tilat lopettavat tuotannon. Maatilojen määrä tulee vähenemään erityisesti karjatilojen kohdalla ja tilakoko kasvamaan sekä peltoalalla että eläinmäärällä mitattuna.

Luomutilojen osuus kaikista maatiloista on kasvussa ja suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Luomualan osuus Etelä-Savon pinta-alasta on 17,4 prosenttia. Luomutiloja on Etelä-Savossa kaikkiaan 277 kappaletta, joista luomukotieläintiloja on 68 kappaletta.

Maatalouden myyntituloista maito muodostaa Etelä-Savossa 54 %, naudanliha 16 %, muu liha 3 %, kananmunat 4 %, vilja 3 % ja muut kasvit 21 % (Kantar TNS). Alueen maitotiloilla investointien pääasialliset esteet ja hidasteet ovat pienille tiloille tyypilliset *tuotannon heikko kannattavuus, viljelijän ikä ja jatkajan puuttuminen.* Laajennusinvestoinneilla haetaan parempaa kannattavuutta. Parhailla tiloilla kannattavuus on kasvanut taloudellisen tilakoon myötä, joskin maidontuotannossa nämä skaalaedut eivät ole viime vuosina toteutuneet edes parhaiten kannattavilla tiloilla (Luke: Taloustohtori).

Eteläsavolaisilla maatiloilla taloudellinen toimeentulo hankitaan useasta eri lähteestä. Etelä-Savon maatilat saivat vuonna 2017 puolet tuloistaan maatalouden myyntituloista ja tuista sekä neljänneksen metsätaloudesta ja neljänneksen muusta yritystoiminnasta. Koneurakointia sekä matkailu- ja majoitustoimintaa harjoitettiin eteläsavolaisilla maatiloilla selkeästi muuta maata enemmän. Jotta runkoasutus maaseudulla säilyisi, tarvitaan myös pienempiä maa- ja/tai metsätiloja, joilla on lisäksi muuta yritystoimintaa tai palkkatuloja tilan ulkopuolisesta työstä.

Etelä-Savossa on muita yrityksiä kuin maatiloja noin 10 000 kappaletta (toimipaikkoja 12 195). Vuonna 2019 perustettiin uusia yrityksiä 689 ja lopetettiin 458. Yritysten määrä 1000 asukasta kohden oli 70,6. Yritykset ovat Etelä-Savossa valtaosaltaan alle 10 henkilöä työllistäviä mikroyrityksiä.

Etelä-Savon matkailun ominaispiirre on matkailutoiminnan monimuotoisuus. Maakunnassa on paljon maaseutumatkailu- ja mökkivuokraustoimintaa. Alueella on myös muutamia isompia, monipuolisia matkailupalveluja tarjoavia kohteita, jotka tulevaisuudessa laajenevat edelleen ja vahvistavat myös pienempien yritysten kilpailukykyä. Tilastokeskuksen yöpymisvuorokaudet eivät anna täydellistä kuvaa maakunnan matkailun kokonaisuudesta, sillä majoitustilastoihin rekisteröityvät vain suuremmat, yli 20 vuodepaikan yksiköt. Matkailun osuus BKT:sta on Etelä-Savossa 3,6 prosenttia (koko maassa 2,5 %). *Etelä-Savo on maatilamatkailun valtakunnallinen ykkönen* niin tilojen lukumäärän kuin majoitustulojen osalta. Etelä-Savon maaseudulla on matkailuyritysten lisäksi runsaasti pieniä elintarvikkeita jalostavia sekä ruokapalveluita tarjoavia yrityksiä. Ruokapalveluiden tarjonta on usein yhdistetty osaksi matkailuliiketoimintaa.

Etelä-Savon maaseudulle sijoittuu myös pienteollisuutta ja teollisuudelle alihankintaa tekeviä yrityksiä. Muu yritystoiminta sijoittuu pääosin maaseututaajamiin, joita ovat nykyiset ja entiset kuntakeskukset.

Metsätaloudella on *suuri merkitys* Etelä-Savon aluetaloudessa. Metsätalouden kantorahatulot ovat olleet vuosittain maan korkeimmat (yksityismetsistä vuonna 2018 n. 292 M€), minkä lisäksi puunkorjuun, kuljetuksen ja metsänhoidon

työllistävyy- ja tulovaikutus on merkittävä. Puun jalostusaste on alueella kuitenkin hakkuumäärään nähden alhainen. Metsäisessä Etelä-Savossa ei ole samassa määrin puunjalostusta kuin naapurimaakunnissa. Suuri osa raakapuusta vie-
dään maakunnan ulkopuolelle jalostettavaksi. Metsätalouden kannattavuus on puolestaan eteläsavolaisilla maataloilla
nähty yleisesti hyvänä ja arvioitu jatkossa vielä paremmaksi. Metsätalous on vahva tuki alueen tiloilla ja mahdollistaa
maatalouden harjoittamisen pienilläkin tiloilla. (Metsää on alueen maataloilla enemmän kuin keskimäärin Suomessa).

2. Alueen maaseudun kehittämisen päämäärä, tavoitteet ja keinot

Etelä-Savon maaseudun kehittämisohjelman strategiset kärjet ovat:

Pelloilta pöytään:

Vastuullinen, menestyvä ja muutosjoustava Etelä-Savon ruoka-ala

Kestävän asumisen ja talouden maakunta:

Etelä-Savon maaseutu on vesistöltään puhdas, hiilineutraali, luonnoiltaan monimuotoinen ja elinvoimainen alue, jonka toimijat ovat ympäristö- ja ilmastoasioiden ennakkoluulottomia edelläkävijöitä. (JSMYIO)

Yrittävä – kestävästi kehittyvä, lumovoimainen ja monipaikkainen Etelä-Savo:

Etelä-Savon maaseutu on aktiivinen, lumovoimainen ja houkutteleva asuinseutu, jonka elinvoima perustuu kestävään talouteen, osaavien ihmisten omaehtoiseen toimeentuloon ja yrittäjyyteen sekä vahvaan yhteisöllisyyteen

2.1. Pelloilta pöytään

Vastuullinen, menestyvä ja muutosjoustava Etelä-Savon ruoka-ala

Etelä-Savon ruoka-ala on erilaisten yrittäjien ja toimijoiden mosaiikki, joka saadaan menestymään yhteistyöllä ja yhteisellä suunnalla myös 2020-luvulla. Alueellisen maaseudun kehittämisohjelman toimin edistetään ruoka-alan elinvoimaa ja kokonaisvaltaista kestävyttä.

Valtioneuvoston tekemässä *ruokapolitiikan selonteossa* (Ruoka2030 2017) visiona on tarjota Suomessa vuonna 2030 maailman parasta ruokaa, joka on kestävästi ja eettisesti tuotettua, kotimaista, maukasta, terveellistä ja turvallista. Elintarvikkeiden kysyntään vastaa läpinäkyvä, osaava, joustava, korkeaan laatuun perustuva kansainvälisestikin kilpailukyinen ja kannattava ruokajärjestelmä. Jotta pystytään tuottamaan ja tarjoamaan maailman parasta ruokaa, Suomen hallituksen, eduskunnan ja kaikkien ruokajärjestelmän toimijoiden pitää olla sitoutuneita yhteisiin ruokapolitiittisiin tavoitteisiin. Tähän pyritään myös Etelä-Savossa.

2.1.1. Maatalouden alkutuotannon kehittäminen

CAP 27:n tavoite 1:

Edistetään älykästä, kestävä ja monipuolista maatalousalaa, jolla varmistetaan elintarviketurva

Erityistavoitteet:

1: Tuki riittävien maataloustulojen ja maatalojen selviytymiskyvyn varmistamiseksi

2: Markkinasuuntautuneisuuden vahvistaminen ja kilpailukyvyn parantaminen

3: Viljelijän aseman parantaminen arvoketjussa

7: Nuorten viljelijöiden houkuttelu sekä liiketoiminnan helpottaminen maaseutualueilla

Maatalouden rakennekehitys on ollut nopeaa koko Euroopan unionin olemassaolon ajan, ja sen ennakoitaan jatkuvan samansuuntaisena. Tuotantoeläintilojen määrä vähenee samalla, kun niiden koon ennustetaan edelleen kasvavan. Suomalaisen maatalouden ja ruokasektorin kilpailukyvyyn parantaminen edellyttää sekä nykyisen kaltaista rakennekehitystä, jossa hyödynnetään uutta teknologiaa, että tilojen erikoistumista ja monipuolista kehittämistä. Tuottavuuden parantaminen on yksi olennainen tekijä maatalouden kilpailukyvyyn edistämässä. Ruokajärjestelmän keskeiset haasteet liittyvät alkutuotannon kannattavuuden ja tuottavuuden turvaamiseen ja monipuolistamiseen, ympäristökestävyyteen sekä kiertotalouden kehittämiseen.

Kilpailukykykäsite voidaan määritellä lyhyen aikavälin kustannuskilpailukyvyksi tai pitkän aikavälin kasvukilpailukyvyksi. Kustannuskilpailukykyä voidaan parantaa lisäämällä tuottavuutta tai alentamalla tuotantokustannuksia. Kansainvälisen kilpailukyvyyn osalta olennaista Suomen kaltaiselle maalle on panostaminen pitkän aikavälin kasvukilpailukykytekijöihin, kuten osaamiseen.

Maatilojen oman energiantuotannon potentiaali on merkittävä. Maatilojen resurssit tarjoavat mahdollisuuksia myös myytävän energian tuotantoon. Huoltovarmuuden ja maatalouden kannattavuuden parantamiseksi myös omavaraisen ja kiertotalouteen perustuvan ravinnetalouden edistäminen on tärkeää. Suuria haasteita liittyy myös elintarviketeollisuuden kilpailukyvyyn parantamiseen, jakelukanavien kattavuuteen, viennin kehittämiseen ja korkean elintarviketurvallisuuden tason ylläpitämiseen. Suomi ei voi kilpailla hinnalla, joten elintarvikemyynnin kasvun on perustuttava laadukkaisiin, korkean lisäarvon ja jalostusasteen tuotteisiin.

Osaaminen, digitalisaatio ja innovaatiot ovat keinoja ratkaista toimialan kehittämishaasteita. Tarvitaan tutkimusta ja tuotekehitystä, osaamisen kehittämistä sekä digitalisaation ja uusien innovaatioiden kehittämislustoja / ekosysteemejä sekä niiden hyödyntämistä ja käytäntöön viemistä osaamisen ja tietämyksen siirron, koulutuksen ja neuvonnan keinoin. Uudet teknologiset ratkaisut ja tuotantomenetelmät sekä niiden edelleen kehittäminen ovat yksi keskeinen tekijä ratkaistaessa niin kannattavuuteen kuin ympäristö- ja ilmastotoimenpiteisiin liittyviä haasteita. Teknologian kehitys ja digitalisaatio mahdollistavat pitkät harppaukset resurssitehokkuudessa.

Paikallinen ruoantuotanto ja hajautettu energiantuotanto ovat huoltovarmuuden kannalta keskeisiä toimintamalleja.

Uusien yrittäjien saaminen alalle ja kasvun vaikutukset työmäärän hallintaan ovat keskeisiä haasteita maataloustuotannon jatkuvuuden kannalta. Maatalouden harjoittamisen jatkuva ja nopea muutosaste edellyttää **toimivaa tukijärjestelmää ja myös tukiverkostoa**, joka pystyy tuottamaan kehittämisessä ja muutoksessa tarvittavia palveluja. Nopea digitalisaatio, kiihtyvä rakennemuutos ja markkinasuuntautuneisuus edellyttävät myös tukiverkostolta uudistumista ja mukautumista. Tukiverkoston tulee pystyä tarjoamaan vaihtoehtoja kehittämiseen ja ennakointiin.

TAULUKKO 1. Alkutuotannon tavoitteita ja toimenpiteitä

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ	TOTEUTUS
Maatilojen kannattavuuden ja kilpailukyvyyn turvaaminen.	Maatilojen rakennetta kehittävien toimien tuki, myyntikanavien ja järjestelmien kehittäminen. Maatilojen monialaisuuden kehittäminen.	CAP27 rakennetuet ja kansalliset investointituet, kehittämishankkeet, maatilojen verkostoitumisen edistäminen, markkinasuuntautuneisuuden kehittämishankkeet.
Osaamisen, digitaalisuuden kehittämisen sekä innovaatioiden hyödyntäminen (innovaatioympäristön kehittäminen).	Innovaatioiden, digitaalisten menetelmien käyttöönoton edistäminen sekä tutkimustulosten hyödyntäminen koulutuksen ja neuvonnan keinoin sekä tutkimuksen edistäminen.	Osaamista ja uusien tekniikoiden käyttöönottoa tukevat kehittämishankkeet, koulutushankkeet, tutkimustiedon jalkautusta tukevat kehittämishankkeet.

Uusien yrittäjien saaminen alalle.	Motivoivan toimintaympäristön kehittäminen, tulevaisuuskuvan vakauttaminen, työ- ja pääomavaltaisuuden ongelmien uudet ratkaisut, monialaisten tilojen liiketoimintamallien kehittäminen.	Osaamista ja uusien tekniikoiden käyttöönottoa tukevat kehittämissankkeet, yhteistyöhankeet, omistajajärjestelyt, koulutus, nuoren viljelijän aloitustuki.
Markkinasuuntautuneisuuden vahvistaminen ja kilpailukykyyn parantaminen.	Elintarvikejalostuksen kehittäminen, kahdensuuntainen kulutusviestintä, kysyntään perustuva tuotanto, gourmet-maatalous, D.O. Saimaa brändin hyödyntäminen, tilayhteistyön ja teollisten symbioosien edistäminen; Maataloustuotannon sivuvirtojen hyödyntäminen sekä energiaomavaraisuuteen pyrkiminen.	Markkinasuuntautuneisuuden kehittämishankkeet, yritysten kehittämis- ja investointihankkeet, maatiloiden ja jalostajien yhteishankkeet, tilojen verkostoitumishankkeet, tuotekehitys-, viestintä- ja tiedotushankkeet.
Viljelijän aseman parantaminen arvoketjussa.	Uusimman tutkimustiedon jalkauttaminen sekä kaupallistaminen, maatiloiden tuotteiden brändäys, viljelijöiden ja muiden maaseutuyrittäjien verkostoituminen.	Tuotekehitys- ja verkostoitumishankkeet, tutkimustulosten jalkauttamista tukevat hankkeet.

Maataloustulojen ja maatiloiden selviytymiskyvyn varmistamiseksi viljelijätuet ja maatalouden rakennetuet ovat välttämättömiä ja niissä tulee huomioida ympäristö- ja ilmastotavoitteet. Järvi-Suomeen tulisivatkin kohdistaa luonnon ja maatalouden erityispiirteet huomioiva ympäristötukiohjelma ja -instrumentit.

Maatilojen monialaisuus ja jatkamismahdollisuuksien turvaaminen tulee ottaa huomioon maatalouden rakennetukien ehdoissa. Rakennetukien rinnalle tulee saada myös muita kehittämistoimia. Etelä-Savossa ei voida tilojen kooka enää suuresti lisätä ilman, että peltolohkojen etäisyydet tulevat kestävämmän pitkiä. Tilojen välistä yhteistyötä tulee edistää. Elintarvikkeiden viennin edistämistä on kehitettävä. Monialayrittäjäisyys ja metsien uudet käyttömuodot ovat mahdollisuus.

Kannattavuus ja kilpailukyky on perusedellytys taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästi toimivalle ruokajärjestelmälle. Maataloustuotannon jatkuvuuden ja kehittymisen kannalta riittävän tulonmuodostuksen saaminen ruuantuotannon arvoketjussa on haasteellista keskittyneillä markkinoilla. Toimenpiteitä tarvitaan sekä markkinoilta saatavien tuottojen kasvattamiseen että yksikkökustannusten pienentämiseen. Alkutuotannon aseman vahvistamien elintarvikeklusterin arvoketjussa edellyttää uudenlaisten myyntikanavien ja järjestelmien kehittämistä. Kannattavuuden parantamisessa haasteena on tuottojen ja kustannusten eriytyvät kehitystrendit.

Olemassa olevien toimijoiden resurssit tulee varmentaa alueen ruoka- ja luomusektorin sekä **viljelijöiden ja maaseutuyrittäjien aseman parantamiseksi** arvoketjussa. Toimintaympäristön muutoksiin on varauduttava, markkinasuuntaisuutta on vahvistettava, nykyisiä ruokaketjuja on kehitettävä sekä edistettävä uusia ja vaihtoehtoisia ruokaketjuja. Uusimman tutkimustiedon tulisi olla hyvin nopeasti yrittäjien saatavilla sekä kaupallistettavissa. Tärkeää olisi myös erilaistaa ja brändätä maatilojen tuotteet esim. gourmet-maatilatuotteet. Viljelijöiden ja muiden maaseutuyrittäjien verkostoitumista tulee vahvistaa

2.1.2. Luomumaatalouden erityistavoitteet

Tulevaisuudessa luomutuotantoon liittyvää tutkimusta tarvitaan entistä enemmän, jotta paikallistasolla viljelijät saavat käyttöönsä tietoa uusista viljelyteknisistä menetelmistä, uusista viljelykasveista, laiduntamisen eri variaatioista ja monipuolisen tietotaito-osaamisen hyödyntämisestä tilan eri toimintojen kehittämisessä (digitalisaatio). Tiedon kulun varmistamiseksi tiloille, neuvonnan ja tutkimuksen tulee tehdä nykyistä enemmän yhteistyötä keskenään. Yhteistyön

merkitys korostuu entisestään eri alan asiantuntijoiden välillä, myös hallinnon on oltava mukana yhteistyössä. Neuvontaa kaivataan alueelle enemmän ja myös viestinnän lisääminen kuluttajien suuntaan nähdään markkinoita edistävä tekijänä. Maakunnan tuotteiden saavutettavuutta parannetaan ja sopimustuotantoa lisätään alueella olevien alkutuottajien ja elintarvikealan yritysten kanssa. Samalla myös tuotteiden alhaista jalostusastetta saadaan nostettua nykyistä korkeammalle tasolle. Luomutuotannon menetelmiä ja toimintatapoja tulisi rohkeasti ottaa käyttöön myös niin sanotussa tavanomaisessa maataloustuotannossa.

Uusien markkinakanavien hyödyntämisessä eteläsavolaiset metsät nähdään tulevaisuudessa entistä monipuolisempaa hyötyarvona perinteisen puunmyyntitulojen rinnalla. Matkailu- ja ruoka-alan yritykset hyötyvät jo nyt sertifioitujen luomumetsän tuomasta lisäarvosta niin aineettomana kuin aineellisena hyötynä.

Vuonna 2027 luomutuotannossa olevan maatalousmaan osuus koko maakunnan maatalousmaasta vähintään 25 prosenttia ja pääosa luomutuotannosta päättyy luomutuotteina markkinoille. Luomusertifioitu metsäala on lisääntynyt merkittävästi.

Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelman toimenpiteissä luonnonmukaisen tuotannon edistäminen on listattu luonnon monimuotoisuuden kohdistuvien toimenpiteiden alla. Lisäksi luonnonmukaisessa tuotannossa käytetään ja kehitetään mm. biologista typensidontaa, ravinteiden kiertoa, vuoroviljelyä ja monipuolista ekosysteemipalvelujen hyödyntämistä, jotka liittyvät suoraan useisiin ohjelman toimenpiteisiin. Luomun menetelmiä, käytäntöjä ja osaamista voidaan hyödyntää laajasti myös tavanomaisen tuotannon kestävyuden parantamisessa.

TAULUKKO 2. Luomumaatalouden erityistavoitteet

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ	TOTEUTUS
Luomuviljelyn tuotteet päätyvät pääosin luomutuotteina markkinoille.	Tuotekehityksen, kuluttajaviestinnän ja yritysten välisen sekä yritysten ja kehittäjäyhteisöjen välisen yhteistyön vahvistaminen, myynti- ja jakelukanavien kehittäminen.	Kehittämishankkeet, maatilojen verkostoitumisen edistämisen ja markkinasuuntautuneisuuden kehittämishankkeet.
Luomumaatalouden tuotanto ala kasvaa ja on vähintään 25 % Etelä-Savon maatalousmaasta.	Motivoivan toimintaympäristön kehittäminen, tulevaisuuskuvan vakauttaminen, työ- ja pääomavaltaisuuden ongelmien uudet ratkaisut.	Osaamista ja uusien tekniikoiden käyttöönottoa tukevat kehittämishankkeet, koulutushankkeet, tutkimustiedon jalkautusta tukevat kehittämishankkeet, tiedonvälityshankkeet.
Uusimmat tutkimustulokset jalkautuvat nopeasti neuvontaan ja yrityksille.	Innovaatioiden, digitaalisten menetelmien käyttöönoton edistäminen sekä tutkimustulosten hyödyntäminen koulutuksen ja neuvonnan keinoin sekä tutkimuksen edistäminen.	Osaamista ja uusien tekniikoiden käyttöönottoa tukevat kehittämishankkeet, verkostoitumisen tukeminen, tuotekehityshankkeet, viljelijöitä osallistavat tutkimushankkeet.
Luomusertifioitujen metsien pinta-ala on kasvanut merkittävästi.	Tuotekehityksen, kuluttajaviestinnän ja yritysten välisen sekä yritysten ja kehittäjäyhteisöjen välisen yhteistyön vahvistaminen, myynti- ja jakelukanavien kehittäminen.	Metsän omistajille ja kuluttajille kohdistuvat viestintätoimet, kehittämishankkeet, yritysten kehittämis- ja investointihankkeet.

2.1.3. Ruoka-alan arvostuksen, osaamisen ja ruokaketjujen kehittäminen

CAP 27:n tavoite 1:

Edistetään älykästä, kestävästä ja monipuolista maatalousalaa, jolla varmistetaan elintarviketurva

Erityistavoitteet

2: Markkinasuuntautuneisuuden vahvistaminen ja kilpailukyvyyn parantaminen

3: Viljelijän aseman parantaminen arvoketjussa

9: Parannetaan tapaa, jolla EU:n maatalous vastaa ruokaa ja terveyttä koskeviin vaatimuksiin

7: Nuorten viljelijöiden houkuttelu sekä liiketoiminnan helpottaminen maaseutualueilla

Osaaminen. Ruoka-alan yrityksissä ulkomaalainen työvoima on merkittävä resurssi, koska kotimaista osaavaa ja sitoutunutta työvoimaa ei ole ollut riittävästi saatavissa. Ruoka-alan koulutusta tulee pystyä järjestämään joustavasti alan tarpeiden mukaan.

Digitalisaation ja teknologian merkitys kasvaa ruoka-alalla entisestään. Lisätty todellisuus, esineiden internet sekä dataa hyödyntävät järjestelmät tulevat muuttamaan niin ruoan tuotantoa ja jakelua kuin kulutusta ja ostokäyttäytymistäkin. Etelä-Savon maakunnan menestyksen ja kestävä kasvun merkittävä osatekijä on tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta. Tämä edellyttää osaamista ja innovaatioiden tuotteistamista. Etelä-Savon ruoka-alan osaamista voidaan edistää tutkimuksella ja kehittämisellä, joka on aktiivisesti ja kansainvälisesti verkottunutta.

Ruokakasvatus. Ruoka-alan merkityksellisyys tulee saada esille viestinnässä. Monikanavaisella, uusia välineitä ja mahdollisuuksia hyödyntävällä viestinnällä lisätään niin nuorten kuin kaikkien kuluttajien tietoisuutta alueemme ruoantuotannosta ja ruokakulttuurista.

Lisäarvoa luonnosta. Paikallistalouden näkökulmasta palvelut ja tuotteet saavat juuri paikallisuudesta sitä lisäarvoa, jota kuluttaja tänä päivänä hakee bulkkituotteiden rinnalle. Alueen omien asukkaiden näkökulmasta kotiseututietoisuus vilkastuttaa paikallistaloutta ja lisää alueellista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Identiteetiltään vahvat alueet menestyvät parhaiten

Muutosjoustava ja vastuullinen ruokaketju. Monipuolinen alkutuotantomme, pienyritysvaltainen elintarvikejalostuksemme sekä alueellamme jo oleva osaaminen luovat vankan perustan ruokaketjumme muutosjoustavuuden ja vastuullisuuden lisäämiselle. Sen varassa on hyvä kehittyä eteenpäin. Puhtaan maaperämme lisäksi puhtaat, runsaat vesivaramme mahdollistavat vesi-intensiivisen viljelyn kehittämisen edellyttäen, että huolehdimme samalla vesiemme puhtaudesta, jossa keskeinen tekijä on toimiva ja oikein kohdistettu maatalouden ympäristökorvausjärjestelmä.

Ruokaketjun uudet toimintamallit. Erilaiset uudet ruoantuotannon mallit ja ratkaisut tulevat siten olemaan keskeinen osa tulevaisuuden ruokajärjestelmiä. Yhtenä ratkaisuna on esitetty muun muassa kumppanuusmaatalousmallia. Siinä tuottajia kannustetaan uusiin yhteistyömuotoihin tuottavuuden ja resurssitehokkuuden lisäämiseksi.

TAULUKKO 3. Elintarvikeketjun kehittäminen

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ	TOTEUTUS
Ruoka-alan toimijoiden osaamisen lisäämisen.	Koulutus ja TKI-toiminnan tukeminen, työvoiman saatavuuden ja täydennyskoulutuksen kehittäminen. Tietoa ja teknologiaa hyödyntävien ratkaisujen käyttöönotto ja kehittäminen.	Kehittämishankkeet, yritysten kehittämishankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimistulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet.
Ruokaviestintä ja ruokakasvatus. Kuluttajien ymmärrys suomalaisesta ja alueellisesta kestävästä ruokajärjestelmästä lisääntyy.	Monikanavaisen uusia välineitä ja uusinta tietoa hyödyntävien välineiden käytön lisääminen. Lisätään ymmärrystä ruokajärjestelmän kulttuurisen, sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen kestävyuden merkityksestä.	Viestinnän kehittämishankkeet, yritysten verkostoitumisen ja viestinnällisen osaamisen parantaminen.
Lisäarvoa luonnosta ja paikallisuudesta.	Luomukeruualueiden lisäämisen ja tuotteiden käytön kehittäminen, elintarvikeraaka-aineiden sivuvirtojen hyödyntämisen ja ruokakulttuurisen vetovoiman kehittäminen.	Kehittämishankkeet, yritysten ja yritysryhmien kehittämishankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimistulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet.

Muutosjoustava ja vastuullinen ruokaketju.	Vastuullisen viljelyn kehittäminen, tuotannon omavaraisen panostuotannon kehittäminen (energia, valkuainen). Paikallisten tuotteiden kilpailukyvyn parantaminen ruokapalveluiden ruokahankinnoissa.	Kehittämishankkeet, yritysten ja yritysryhmien kehittämishankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimustulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet.
Ruokaketjun uudet toimintamallit.	Uusien kumppanuusmallien kehittäminen, monipaikkaisuuden ja tutkimustulosten hyödyntäminen sekä tulevaisuuden tutkailu.	Kehittämishankkeet, yritysten ja yritysryhmien kehittämishankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimustulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet.

2.2. Kestävän asumisen ja talouden maakunta

Etelä-Savon maaseutu on vesistöltään puhdas, hiilineutraali, luonoltaan monimuotoinen ja elinvoimainen alue, jonka toimijat ovat ympäristö- ja ilmastoasioiden ennakkoluulottomia edelläkävijöitä (Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelma).

CAP 27:n tavoite 2:

Tuetaan ympäristönhoitoa ja ilmastotoimia ja edistetään unionin ympäristö- ja ilmastotavoitteita

Erityistavoitteet

4: Edistetään ilmastonmuutoksen hillitsemistä ja sopeutumista sekä kestävää energiaa

5: Kestävän kehityksen edistäminen ja luonnonvarojen tehokas hoito

6: Edistetään luonnon monimuotoisuuden suojelua, parannetaan ekosysteemipalveluja ja säilytetään elinympäristöjä ja maisemia

Etelä-Savon **hiilineutraaliutta** edistetään tukemalla kasvihuonekaasupäästöjen vähentämistä, uusiutuvien energialähteiden käyttösuuden kasvattamista, kiertotaloutta ja hiilensidontaa mm. nurmitalouden ja kasvinviljelyn avulla. Energiatehokkuuden parantaminen on tärkeä keino hiilineutraaliuden edistämiseksi.

Etelä-Savon **vesistöjen tilan** säilyttämisessä ja parantamisessa keskitytään erityisesti karjatalouden aiheuttaman kuormituksen vähentämiseen, maatalouden aiheuttamien ravinnevalumiin ja eroosion ehkäisyyn, metsätalouden aiheuttamien ravinnevalumiin ehkäisyyn, turvemaiden ravinnevalumiin vähentämiseen, vesistöjen kunnostukseen sekä valuma-aluekohtaiseen vesiensuojeluun. Tärkeinä toimenpiteinä vesistöjen tilan parantamiseksi ovat esimerkiksi maan kasvukunnon parantaminen ja ylläpito, sekä lannan käsittelyyn ja levitykseen liittyvät toimet.

Etelä-Savon **luonnon monimuotoisuuden** säilyttämisen kannalta tärkeää ovat lajiston köyhtymisen ja luontotyyppien uhanalaistumisen pysähtyminen, monimuotoisen luonnon saavutettavuuden parantuminen sekä monimuotoisuuden lisääntyminen paitsi maaseudulla niin myös asutuskeskuksissa. Luonnon monimuotoisuutta tulisi edistää erityisesti laiduntamisen, luonnonmukaisen viljelyn, sekä maisemanhoidon ja perinnebiotooppien kautta. Lisäksi eliöstön tasapainoisuutta tulee lisätä muun muassa vieraslajien torjunnan ja ekosysteemipalvelujen turvaamisella.

TAULUKKO 4. Kestävän talouden ja asumisen tavoitteita ja toimenpiteitä

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ	TOTEUTUSESIMERKKEJÄ
Etelä-Savon vesistöjen kunto säilyy hyvänä.	Maatalouden (ja metsätalouden?) ravinne- ja eroosiovalumia ehkäisevien menetelmien kehittäminen ja käyttöönotto, agroekologisten symbioosien kehittäminen.	Valuma-aluekohtainen pilotointi, kosteikot ja nurmiviljelyn kehittämishankkeet, vesistöjen kunnostushankkeet, lannan käytön kehittäminen ml. biokaasutuotanto. Luonnon monimuotoisuutta. Yleishyödylliset investoinnit luonnonvarojen kestävään hyödyntämiseen.
Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen.	Laiduntamisen, luonnonmukaisen viljelyn, sekä maisemanhoidon ja perinnebiotooppien edistäminen, vieraslajien torjunnan ja ekosysteemi-palvelujen kehittäminen	Erytisympäristötukien avulla tehtävät toimet, luomuviljely, agrologista symbioosia tukevat toimet, viljelymenetelmien kehittämishankkeet. Yl. hyöd. investoinnit luonnonmonimuotoisuuden säilyttämiseen.
Etelä-Savon maaseutu on hiilineutraali.	Uusiutuvien energialähteiden käyttösuuden kasvattaminen, kierto- ja nurmitalouden sekä kasvinviljelyyn liittyvän hiilensidonnin kehittäminen. Asumisen ja liikenteen energia- tehokkuuden parantaminen.	Kehittämishankkeet, yritysten (mukaan lukien maatilat) kehittämis- ja investointihankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimistulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet. yritysten investoinnit mm. biokaasun tuotantoon ja käyttöön.
Etelä-Savon maaseudulla harjoitetaan liiketoimintaa vastuullisesti ja kannattavasti.	Hajautetun ja uusiutuvan energian tuotanto ja hyödyntäminen sekä ympäristöystävällistä liiketoiminnan kehittäminen. Maisemanhoito edistää myös matkailun kehittämistä. Hajautetulla nurmivaltaisella nautakarjataloudella voidaan vastata ympäristökuormituksen vähentämisen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen haasteisiin.	Kehittämishankkeet, yritysten kehittämishankkeet, tutkimistulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet, erityisympäristötukien avulla tehtävät toimet, luomuviljely, agrologista symbioosia tukevat toimet, viljelymenetelmien kehittämishankkeet. Luonnon monimuotoisuutta, maaseudun toimintaympäristöä ja ilmaston muutokseen sopeutumista edistävät investointihankkeet.
Uusiutuvan energian mm. biokaasun tuotanto kasvaa	Metsäenergian lisäksi maatalous- ja elintarvikkeiden tuotannon sivuvirtojen hyödyntämiseen biokaasutuotannossa, maatilojen energiaomavaraisuuden lisäämiseen. Yhteishankkeiden edistäminen, energiatuotannon innovaatioiden tukeminen.	Biokaasulaitosinvestoinnit ja kehittämishankkeet, yritysten yhteishankkeet, yhteishankkeiden edistäminen, maatilojen ja muiden yritysten energiainvestoinnit, energiatuotannon innovaatioiden tukeminen.

Taulukossa 4. esitetyt toimenpiteet toteutetaan mm. luonnon monimuotoisuuden ja luonnon varojen kestävää käyttöä ja ilmaston muutokseen sopeutumista edistävien yleishyödyllisten investointihankkeiden avulla.

Vastuullisen ja kannattavan liiketoiminnan sekä kestäväen asumisen tavoitteita edistetään lisäämällä hajautetun ja uusiutuvan energian tuotantoa ja hyödyntämistä sekä kehittämällä ympäristöystävällistä liiketoimintaa. Maisemanhoito edistää myös matkailun kehittämistä. Hajautetulla nurmivaltaisella nautakarjataloudella voidaan vastata ympäristökuormituksen vähentämisen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen haasteisiin.

2.3. Yrittävä - kestävästi kehittyvä, lumovoimainen ja monipaikkainen Etelä-Savo

Etelä-Savon maaseutu on aktiivinen, lumovoimainen ja houkutteleva asuinseutu, jonka elinvoima perustuu kestävään talouteen, osaavien ihmisten omaehtoiseen toimeentuloon ja yrittäjyyteen sekä vahvaan yhteisöllisyyteen.

Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Sen kolmeksi peruselementiksi ovat muotoutuneet ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys.

CAP 27:n tavoite 3:

Lujitetaan maaseutualueiden sosioekonomista rakennetta

Erityistavoitteet

8: Työllisyyden, kasvun, sukupuolten välisen tasa-arvon, sosiaalisen osallisuuden ja paikallisen kehittämisen edistäminen maaseutualueilla

7: Nuorten viljelijöiden houkuttelu yrittäjiksi sekä liiketoiminnan helpottaminen maaseutualueilla

2.3.1. Yritysten kehittäminen

Maaseudun kehityspotentiaalin ja omaleimaisuuden vahvistamisella kehitetään maakuntaa monipaikkaisena yrittämis- ja toimintaympäristönä

Vaikkakin eteläsavolainen maaseutuyrittäjyys pohjautuu pitkälti matkailuun, elintarvikkeisiin ja metsään, alueella on myös teollista tuotantoa, teollisuutta palvelevaa alihankintayrittäjyyttä ja monialaista palveluyrittämistä. Monipuolisen yrittämisen kehittäminen ja yritysten kilpailukyvyyn vahvistaminen julkisen rahoituksen turvin luo elinvoimaa Etelä-Savon maaseudulle. Etelä-Savon maaseudun monipuolista ja pääasiassa mikroyrityksistä muodostuvaa yritystoimintaa tuetaan investointi- ja kehittämishankkeiden avulla.

2.3.1.1. Vastuullinen matkailu

Etelä-Savon sijainti matkailuelinkeinon kannalta on erittäin hyvä; etäisyydet etelän suuriin asutuskeskuksiin ovat matkallisesti ja ajallisesti kohtuulliset, alueen liikenteellinen asema on hyvä, valtatie 5 ja 14, lentoliikenne sekä matkailukaupungit Savonlinna ja Mikkeli houkuttelevat palvelu- ja ohjelmatarjonnallaan alueelle matkailijoita varsinkin kesällä. Saimaan merkitys vapaa-ajanasutukselle ja varsinaisille matkailupalveluille on suuri. Alueen talvimatkailua tukee runsas vapaa-ajanasuntokanta sekä erinomainen hiihto-, retkiluistelu- ja muiden ulkoilma-aktiiviteettien tarjonta. Alueellamme on yhteensä noin 52 000 vapaa-ajanasuntoa tai osa-aikaista asuntoa, mikä merkitsee vuosittain noin 2,5 miljoonaa yöpymistä alueella. Etelä-Savon alueella on merkittäviä luontomatkailukohteita kuten Saimaa Geopark ja Repoveden ja Linnansaaren kansallispuistot, jotka tarjoavat erinomaiset virkistysmahdollisuudet opastetuilla reiteillä. Etelä-Savossa toteutetaan monia valtakunnallisestikin merkittäviä matkailutapahtumia ja -hankkeita. Savonlinnan oopperajuhlat, Sulkavan Suursoudut, lukuisat kesäteatterit, Mikkelin musiikkijuhlat, Saimaan Geopark, Haukiveden retkiluistelu sekä melontareittinä tunnettu Oravareitti ovat muutama esimerkki alueen matkailutapahtumista ja aktiviteeteista. Tulevalla ohjelmakaudella maaseuturahoituksella halutaan edistää erityisesti talviaikaista ja ympärivuotista ohjelmalvelutarjontaa sekä kehittää paikalliseen luontoon ja ruokaan liittyviä elämyspalveluita.

TAULUKKO 5. Matkailun kehittämisen tavoitteita ja toimenpiteitä

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ
Alueella on ympärivuotisia matkakohteita, joiden vetovoima perustuu luontoon, sisäsaaristoon ja historiaan.	Kohdistetaan tuotekehitykseen (ml. laadun kehittäminen), yhteistyöverkostojen, asiakaspalvelun ja saavutettavuuden kehittämiseen, myynnin ja markkinoinnin tehostamiseen sekä kasvua ja kilpailukykyä tuoviin investointeihin. Yleishyödyllisillä investoinneilla kehitetään maaseudun toimintaympäristöä ja edistetään ilmaston muutokseen sopeutumista.
Alueella on aktiivinen kulttuuri- ja ohjelmalvelutoiminta.	Kohdistetaan mm. tuotekehitykseen mukaan lukien digitaaliset palvelutuotteet, koulutukseen ja verkostoitumiseen sekä tarpeellisiin investointeihin.

Alueen matkailua kehitetään kestävän kehityksen periaatteita noudattaen yhteistyössä julkisen ja yksityisen sektorin kanssa.	Kehittämisessä sekä selvitys- ja tutkimustoiminnassa hyödynnetään mm. alueen oppilaitoksia ja tutkimusyksiköitä, yleishyödyllisillä investoinneilla kehitetään kestävän matkailun toimintaympäristöä.
Alue on kansainvälisestikin tunnettu luontoaktiiviteeteistään, maaseutu- ja mökkimatkalupalveluistaan.	Kohdistetaan tuotekehitykseen mukaan lukien digitaaliset palvelut, toimijoiden verkostoitumiseen, tutkimustulosten hyödyntämiseen.
Etelä-Savon ruokamatkailu on edelläkävijä Suomen ruokamatkailutarjonnassa.	Kohdistetaan tuotekehitykseen mukaan lukien digitaaliset palvelut, toimijoiden verkostoitumiseen, tutkimustulosten hyödyntämiseen.
Matkailutoimijoiden tieto-/taitotaso mukaan lukien tuotekehitys on vähintään hyvä.	Kehittämisessä ja selvitys- ja tutkimustoiminnassa hyödynnetään mm. alueen oppilaitoksia ja tutkimusyksiköitä.

Vastuullisen matkailun kehittämistä toteutetaan:

- yritysryhmien ja yritysten kehittämishankkeiden sekä
- yritysten investointihankkeiden tuella ja
- alueellisten ja alueiden välisten kehittämis- sekä koulutushankkeiden avulla.
- Luonnon monimuotoisuutta ja ilmaston muutosta torjuvat tai siihen sopeuttava investointihankkeet
- Maaseudun toimintaympäristöä kehittävät investointihankkeet

2.3.1.2 Metsä ja puu

Metsät ja metsiin perustuvat elinkeinot ovat Etelä-Savossa poikkeuksellisen tärkeä taloudellisen hyvinvoinnin lähde. Maakunnan metsistä saatavat hakkuutulot ovat maan suurimmat, ja hakkuumahdollisuuksia halutaan hyödyntää jatkossakin aktiivisesti. Siksi metsien elinvoimaa, kasvua sekä metsätalouden kannattavuutta tulee edistää metsien hyvällä hoidolla. Avainasemassa ovat yksityiset metsänomistajat, jotka omistavat 76 prosenttia Etelä-Savon metsistä. Etelä-Savon teollisuuden työntekijöistä 28 prosenttia työskentelee metsäteollisuudessa. Yli 40 prosenttia maakunnan kokonaisenergiasta ja pääosa kaukolämmöstä saadaan puusta. Puulla pystytään korvaamaan fossiilisia polttoaineita. Myös metsiin liittyvät palvelut ja erikoistunut osaaminen tarjoavat toimeentuloa monille

Maakunnassamme jalostettavan puun määrää ja jalostusastetta halutaan edelleen lisätä muun muassa edistämällä puurakentamista. Metsien käytössä tulee taloudellisen kestävyuden rinnalla huolehtia toiminnan ekologisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kestävydestä. Erityisesti puhtaat vedet ovat Etelä-Savon luonnonriikkaus ja vetovoimatekijä. Siksi metsätalouden vesiensuojelua ja rantametsien hoitoa kehitetään edelleen. Metsäluonnon monimuotoisuutta vaalitaan sekä talousmetsissä että vapaaehtoista suojelua edistämällä.

TAULUKKO 6. Metsä- ja puunkäytön kehittämistavoitteita ja toimenpiteitä

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ
Luontomatkailun, luonnontuotealan, metsien terveys- ja hyvinvointipalveluiden ja muiden ekosysteemipalveluiden lisäarvo kasvaa.	Tuotteiden kehittäminen, yritysten verkostoituminen, osaamisen lisääminen, luontomatkailua ja hyvinvointia lisäävien rakenteiden kehittäminen.
Metsäenergian hankinnan kustannustehokkuus ja kilpailukyky kehittyvät.	Yritysten verkostoituminen, yhteistyön lisääminen julkisen sektorin ja yksityisen sekä kolmannen sektorin kesken, osaamisen lisääminen.
Metsäbiomassan hyödyntämiseen sekä metsien kasvatukseen liittyvien innovaatioiden ja palveluiden kehittämistä ja kaupallistamista tuetaan.	Yritysten verkostoituminen, yhteistyön lisääminen julkisen sektorin ja yksityisen sekä kolmannen sektorin kesken, osaamisen lisääminen, yritysten innovaatioiden ja innovaatioalustojen kehittäminen.
Metsien tila- ja omistusrakenne tukee kannattavan metsätalouden harjoittamista.	Osaamisen lisääminen ja neuvonnan kehittäminen.
Puupohjaisten tuotteiden merkitys hiilen varastona ja uusiutumattomien materiaalien korvaajana kasvaa.	Yritysten verkostoituminen, yhteistyön lisääminen julkisen sektorin ja yksityisen sekä kolmannen sektorin kesken, osaamisen lisääminen, ilmaston muutosta torjuvat rakenteet.

Metsä- ja puutalouden kehittämisen ”välineet” maaseutuohjelmassa:

- Kehittämishankkeet, yritysten ja yritysryhmien kehittämishankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimistulosten ja jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet.
- Yleishyödylliset investointihankkeet mm. luonnon monimuotoisuuden kehittämiseen, ilmaston muutoksen torjuntaan.

2.3.1.3. Palvelut

Monipaikkaisuus ja myös seniorikansalaisten osuuden kasvaminen synnyttää kysyntää asumiseen, vapaa-ajan aktiviteetteihin sekä monipuolisten paikallisten mm. hyvinvointipalvelujen tuottamiseen. Eläköitynyt senioriväestö muodostaakin merkittävän, kasvavan ja aktiivisen hyvinvointipalvelujen kuluttajaryhmän. Aiempaa enemmän monipaikkaisille asukkaille ja senioriväestölle tuotettavat palvelut ovat myös aktiviteetteja, ja toisaalta myös he itse tuottavat mm. vapaa-aikaan ja kulttuuriin liittyviä palveluita alueellamme.

Olemassa oleva luonto, maatilat ja yrittäjähenkisyys ovat hyvä pohja kehittää ja hyödyntää luontohoivaa (Green Care) uusien ja uusvanhojen palvelujen toteuttamisessa useille eri kohderyhmille. Alueella vakituisesti asuvat ihmiset, vapaa-ajan asukkaat sekä matkailijat luovat kasvavaa kysyntää näille uusille hyvinvointipalveluille, mikä puolestaan luo alueelle uutta yritystoimintaa sekä kuntakeskuksiin että elinvoimaisiin kyliin. Alan lisääntynyttä koulutustarvetta tulee tukea räättälöidyillä yrittäjäkursseilla ja koulutustilaisuuksilla. Uusia, paljolti myös digitaalisia palvelumalleja kehittämällä ja olemassa olevien toimintaa tehostamalla turvataan palvelujen säilyminen asukkaiden saatavilla kohtuullisesti. Alueen kuntakeskukset muodostavat verkoston, jossa palvelut ovat lähes kaikkien saatavilla kohtuullisen matkan päässä ja ajan kuluessa.

2.3.1.4 Muut elinkeinoteemat

Elinkeinojen kehittämisessä horisontaalisen teeman muodostavat erilaiset maaseudun pienyritysten perustamisen ja kehittämisen tukitoimet kuten esimerkiksi uusyritystoiminta, omistajapolvenvaihdokset, yrittäjäyyskasvatus ja sähköisen toiminnan ja osaamisen kehittäminen yritystoiminnassa.

Omistajapolvenvaihdokset. Ennusteiden mukaan noin 40 prosenttia suomalaisista perheyrittäjistä suunnittelee sukupolvenvaihdosta seuraavien kymmenen vuoden aikana. Kaikista yrityksistä Suomessa noin 70 prosenttia on perheyrittäjiä. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan Etelä-Savossa oli vuoden 2019 lopussa reilut 5 600 yrittäjää, joista lähes viidennes oli täyttänyt 55 vuotta. Omistajanvaihdos tulee ajankohtaiseksi yhä useammassa eteläsavolaisessa yrityksessä. ELY-keskus edistää tulevalle ohjelmakaudella yritysten sukupolven- ja omistajanvaihdoksia tukevia toimenpiteitä. Omistajavaihdoksia voidaan edistää esimerkiksi tarjoamalla koulutusta, jossa yrittäjät saavat tietoa omistajapolvenvaihdokseen liittyvistä taloudellisista, verotuksellisista ja juridisista seikoista. Lisäksi ELY-keskus voi omalla aktiivisella verkostoitumisella eri asiantuntijatahojen kanssa ja aktiivisella tiedonjakamisella auttaa yrityksiä löytämään oikean, suoraviivaisen polun muutosprosessissa.

Verkottuminen. Yrityksen on menestyäkseen tunnistettava ne ydinosaamisensa alueet, joilla se on suhteellisesti kustannustehokkaampi ja kilpailukykyisempi kilpailijoihinsa verrattuna. Aseman saavuttaminen edellyttää oikeita strategisia päätöksiä, tietotaitoa ja laskelmoitua riskinottoa. Pienehkön maakunnan alueella yritykset voivat hyötyä verkottumisesta monilla yritystoiminnan osa-alueilla. Verkottumalla voi saavuttaa paremman kilpailuaseman esimerkiksi keskitetyn alihankinnan, kuljetusten, osaamisen, teknologian, rahoituksen ja muiden strategisten resurssien ansiosta. Verkottuminen luo puitteet alueen yritysten välisen kanssakäymisen laajenemiselle ja syvenemiselle. Myös kansainvälisten yhteyksien luominen ja hyödyntäminen on helpompaa verkoston avulla.

2.3.2. Kokoaan suurempi Etelä-Savo – monipaikkaisen asumisen ja yhteisöllisyyden maaseutu

Yhteistyö, yhteisöllisyys ja verkostoituminen ja monipaikkaisuus tuottavat uusia innovatiivisia tuotteita ja palveluja sekä toimintamalleja maaseudulle.

Maaseudulla asuvan väestön väheneminen ja vanheneminen sekä palvelujen muuttuminen ja keskittäminen lisäävät tarpeita huolehtia maaseudun sujuvasta arjesta. Palvelujen digitalisoimista, saatavuutta, monipuolistamista ja uutta

muotoilua tulee kehittää sekä lisätä palvelujen käyttäjien osaamista. **Leader –toimintatapa on notkea auttamaan** paikallisissa kehittämistarpeissa. Leader-ryhmille tulee varata riittävät resurssit myös tulevilla ohjelmakaudella.

Liikkumisen, asiainnin, opiskelun ja työssäkäynnin turvaamiseksi on maaseudulla ylläpidettävä riittävät liikennöintipalvelut ja tiestön kunnosta on huolehdittava. Toimivat ja tehokkaat tietoliikenneyhteydet ovat edellytys maaseudun elinvoimaisuudelle ja palvelujen saatavuudelle. Etelä-Savon vesistöjen pirstaleisuus ja peitteisyys rajoittavat ja vaikeuttavat toimivia laajakaistayhteyksiä. Luonnonvarakeskuksen mukaan Etelä-Savon maatalousyrittäjistä lähes 30 % on tyytymättömiä laajakaistayhteyksien toimivuuteen. Liikenne- ja viestintäministeriön selvityksen mukaan koko maassa kiinteän valokuidun saatavuus on 25 % kotitalouksista, kun se Etelä-Savossa on vain 15 %. Uusien laajakaistayhteyksien rakentamiseen on ollut jatkuvasti kysyntää. **Lisääntyvä tarve laajakaistojen rakentamiseen Etelä-Savossa tulee ottaa vahvasti huomioon uuden ohjelmakauden rahoituksessa.**

Työpajatuomailuja:

- Tietoliikenne ja liikenneinfrastruktura toimii hyvin.
- Monipaikkaiset asukkaat huomioivia palveluja viritetään hyvään kuntoon.
- Rakennetaan toimintamalleja, jotka huomioivat myös kausiasustuksen toisen pään, esim. paikallinen tuote/palvelu seuraa asukaan mukana.
- Monipuolinen asumisvaihtoehtojen tarjonta, riippumatosta luksukseen.
- Monipuolinen ja korkeatasoinen mm. digialustoihin perustuva koulutustarjonta.
- Digialustoihin perustuva palvelutarjonta kotiovelle toimii tehokkaasti.
- Otetaan koko perheen monipaikkaisuus huomioon ja opetukseen liittyvää lainsäädäntöä uudistetaan tarvittaessa siten, että etäkoulupäivät ovat mahdollisia joko fyysisesti toisen koulun tiloissa tai digitaalisesti ja paikkariippumattomasti omaan kouluun.
- Vaihtoehtoisia asumismahdollisuuksia tarjolla esim. kokeiluasuminen, yhteisöasuminen.
- Tehdään hyviä kaavoja yhdessä käyttäjien/tonttien omistajien kanssa.

TAULUKKO 7. Asumisen, monipaikkaisuuden ja palveluiden kehittäminen

TAVOITE / VAIKUTTAVUUS	TOIMENPITEITÄ	TOTEUTUS
Etelä-Savo on myös monipaikkaiset asukkaat huomioivan vaivatoman arjen elinympäristö, asumispalveluja toteutetaan myös uusilla ja innovatiivisilla ratkaisuilla. ”Tärkeimmät palvelut ovat lähellä tai kuidun päässä”.	Asumispalvelujen ja -infrastruktuurin innovaatioiden edistäminen ja kokeilu. Eri väestöryhmille soveltuvien uusien ja houkuttelevien asumismuotojen kehittämisen tukeminen.	Asumispalveluihin liittyvät innovatiiviset kehittämishankkeet. Yritysten investointi- kehittämishankkeet, yritysryhmien hankkeet. Maaseudun toimintaympäristön kehittämisen investoinnit.
Tietoliikennetehokkuudet ja -yhteydet toimivat hyvin.	Asukaslähtöisten ja elinkeinoja palvelevien tietoliikennetehokkuuksien kehittämisen tukeminen.	Maaseudun laajakaistahankkeet, yhteisölliset kehittämis- ja investointihankkeet, yritysten investointihankkeet.
Monipuolinen myös digitaalisuuteen liittyvä koulutustarjonta eri ikäryhmille.	Koko perheen monipaikkaisuus huomioidaan.	Etä- ja sijauskoulumallien kehittämishankkeet, koulutus- ja muut kehittämishankkeet, maaseudun toimintaympäristön kehittämisen investoinnit.

Digialustoihin perustuva palvelutarjonta kotiovelle toimii tehokkaasti.	Monipuolisten palvelujen ja palvelukonseptien kehittäminen sekä yritysettä yhteisölähtöisesti mukaan lukien kehittämisyhteisöjen toimet.	Kehittämishankkeet, yritysten ja yritysrhymien kehittämishankkeet, tutkimushankkeet ja tutkimistulosten jalkauttamisen tukeminen. Koulutushankkeet. Maaseudun toimintaympäristön kehittämisen investoinnit.
Myös monipaikkaiset asukkaat huomioivan osallisuuden lisääminen.	Yhteisöjen toiminnan ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen, ajantasaisen tiedon välityksen kehittäminen.	Paikallisyhteisöjen toimintamallien kehittämishankkeet, osallisuutta lisäävien toimintamallien kehittämishankkeet, viestinnän kehittämishankkeet.

Etelä-Savon kaltaisella alueella **monipaikkaisuuden kasvupotentiaali** on merkittävä. Pitkäjänteisellä monipaikkaisen toimijuuden kehitystyöllä voidaan parantaa alueen elinvoimaisuutta. Etelä-Savon väkiluku on kausittain voimakkaasti vaihteleva. Esimerkiksi heinäkuussa alueella voi olla yli 80 000 asukasta enemmän viralliseen väestötilastoon verrattuna. Alueen yritys- ja väestörakennetta monipuolistavien monipaikkaisten toimijoiden ja asukkaiden myötä voit myös syntyä uusia toimintamalleja ja verkostoja. Monipaikkainen asuminen on Etelä-Savossa yhä keskeisempi osa sen elämää. Maakunnassa monipaikkaisia asukkaita on paikalliseen väestöön suhteutettuna eniten maakunnista ja heidän osuutensa edelleen kasvaa.

Fyysisen monipaikkaisuuden lisäksi virtuaalinen ympäristö on yhä vahvemmin nousemassa mukaan kuvioihin. Julkisten ja yksityisten paikallisten toimijoiden hyvin toimiva kumppanuusverkosto edellyttää kokonaisvaltaista, strategista otetta. Haasteeksi voi muodostua monipaikkaisten toimijoiden juurtuneisuus ja identiteetti eli sitoutumisen aste Etelä-Savon alueelle.

Ajatuksia monipaikkaisuudesta:

- Ikkarakenteesta johtuen parhaillaan on menossa sukupolvenvaihdos monilla mökeillä, jota myös yhä yleistynyt vapaa-ajan asuntojen etätyökäyttö on jouduttanut.
- Ilmastonmuutos asettaa omia haasteita myös monipaikkaisuuden kehittymiselle. Etelä-Savo voisi olla etukenossa tarjoamassa ekologisia vaihtoehtoja vapaa-ajan asuntojen rakentamisessa, lämmityksessä ja liikkumisessa eri paikkojen välillä.
- Monipaikkaisissa asukkaissa on jo nyt aktiiveja, jotka osin jo täydentävät mm. harvaan asutulla maaseudulla paikallisten asukkaiden vähentyvää aktiivisuutta.
- Vapaa-ajan asuntoja käyttää lyhytaikaisesti huomattavasti suurempi määrä ihmisiä kuin omistajat, ja mm. niissä vierailijat lasketaan käytännössä matkailijoiksi. Vapaa-ajan asuntojen käyttö matkailun bed & breakfast -tukikohtina on todennäköisesti lisääntymässä, mitä verkostomainen palveluympäristö voisi entistä paremmin tukea.

3. Rahoitustarve

Rahoitustarpeen arvioinnissa on ohjelman painotusten lisäksi otettu huomioon aikaisempien ohjelmakausien kokemukset. Rahoitustarve on arvioitu vuosille 2023–2027 eli viidelle vuodelle. Rahoitustarpeen arvioinnissa on otettu huomioon Heinäveden ja Joroisten kuntien siirtyminen naapurimaakuntiin. Yritysrahoituksen tarvetta arvioitaessa on otettu huomioon se, että kuluneella ohjelmakaudella merkittävä määrä maaseudun yritysten hankkeita rahoitettiin Euroopan aluekehitysrahaston varoin. Lisäksi Etelä-Savossa maaseutumatkailu on merkittävä rahoituskohde, ja matkailutoimialan hankkeiden koko on voimakkaasti kasvanut ja tulee edelleen kasvamaan. Päättyneellä ohjelmakaudella

ELY-keskus ei varojen puutteessa ole maaseutuohjelmasta juurikaan rahoittanut yleishyödyllisiä investointeja. Tulevalla kaudella rahoitustarpeeseen tulisi pystyä vastaamaan myös yleishyödyllisten investointien osalta.

4. Läpileikkaavien teemojen toimeenpano

Suunnitelman läpileikkaavina teemoina ovat osaamisen, digitalisaation ja innovaatioiden edistäminen alueen strategiasissa painopisteissä. Digitalisaatio on keskeistä liiketoiminnan ja erityisesti monipaikkaisen väestölle suunnattujen palvelujen kehittymiselle. Kattavat tietoliikenneyhteydet ovat keskeistä maaseutualueiden digitalisaation edistämiseksi. Datan käyttö ja hyödyntäminen voi parantaa liiketoiminnan kannattavuutta kaikilla sektoreilla. Digitaalisten menetelmien käyttöönotto kaikissa painopisteissä on edellytys tuottavuuden kasvulle ja myös kansainvälistymiselle.

Digitalisaation edistämiseen tarvitaan monipuolista koulutusta ja osaamista ja osaamisen jalkauttamista yrityksiin ja esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoille. Etenkin ympäristö- ja ilmastoteemoissa tarvitaan tutkimustiedon jalostamista käytännönläheisiksi toimenpiteiksi. Yritysten johtaminen ja uudistumiskyky ovat keskeistä yritysten menestymiselle. Osaamisen ja koulutuksen saavutettavuutta parannetaan uusilla oppimisympäristöillä, digitaalisia menetelmiä ja toimintatapoja kehittämällä.

Innovaatioiden syntyminen on edellytys maaseudun yritystoiminnan kehittymiselle ja monipuolistumiselle. Yhteistyö ja verkostoituminen tukee innovaatiotyötä. Innovaatioiden syntymisen edistämiseksi oppilaitosten ja tutkimusyhteisöjen tulee tehdä yhteistyötä yritysten kanssa. Yhteistyön myötä syntyy yhteistyöverkostoja, jotka voivat toimia innovaatioalustoina yli toimialarajojen. Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelman 2020—2027 toimenpiteiden toteuttamisessa voidaan rakentaa verkostoja, jotka voivat toteuttaa myös EIP-toimenpiteitä.

5. Yhteensovitus ja työnjako EU:n osarahoitteisten rahastojen kesken

Hankkeisiin ja yritysrahoitukseen maaseutuohjelmassa varattujen rahoituksen lisäksi maaseutuyritysten hankkeita on rahoitettu päätyneellä ohjelmakaudella Etelä-Savossa merkittävästi myös EAKR:n yritysten kehittämisyhteistyötoiminnalla. Näin on tehty erityisesti silloin, kun hakijana on ollut mikroyritystä suurempi maaseutuyritys tai hankkeessa on ollut mukana kehittämistoimia, joita ei ole voitu maaseutuohjelman rahoitusvälineillä tukea. Myös uudella ohjelmakaudella kaikkien EU-osarahoitteisten rahastojen käyttö maaseudun kehittämiseen on tarpeen Etelä-Savossa.

Rahastojen yhteen sovitettavia teemoja voivat olla muiden muassa **yritysten kehittäminen, ympäristötoimet ja infrastruktuurin rakentaminen ja monipaikkaisuutta mahdollistavien palvelumallien kehittäminen.** Muita yhteen sovitettavia teemoja voivat olla myös maaseutuyritysten työvoiman saantiin, hyvinvointiin, osaamisen ja sukupolvenvaihdokseen kuuluvat toimenpiteet. Ohjelmien valmistelun edetessä tulee tarkentaa erityisesti laajakaistarakentamiseen, bio- ja kiertotalouteen, matkailuun, elintarviketeollisuuteen, kalaan perustuvaan yritystoimintaan, maaseudun yritystoiminnan kehittämiseen sekä paikallislähtöiseen kehittämiseen liittyvää yhteensovitusta. Laajakaistarakentamisen osalta esitetään, että se sisältyisi sekä rakennerahasto-ohjelmaan että CAP27- suunnitelmaan.

Rahastojen kesken pyritään täydentävyyteen, mikä ei kuitenkaan tarkoita poissulkevia rajauksia työnjaossa. Yhteensovitus tehdään alueellisella tasolla, keskeisenä yhteensovittamisen välineenä maakuntaohjelmat ja niiden toimeenpanosuunnitelmat. Asiakasrajapinnassa tehtävä yhteensovitus on keskeisessä roolissa. Eri EU- osarahoitteisten rahastojen **hankehakemusten läpikäynti ELY-keskuksen hankeryhmässä** on pitempiaikainen käytäntö, joka tulee viedä myös uudelle ohjelmakaudelle ja ulottaa myös yhteistyöhön maakuntaliiton kanssa tehtävään yhteistyöhön. Yritystukiin yhteen sovitus tapahtuu rakennerahastoyksikössä, jossa tehdään päätökset sekä aluekehitysrahaston että maaseutuohjelman mukaisista yritystuista. Kaikki ELY-keskuksen ja Leader-toimijoiden yritystuhakemukset käsitellään yhteisessä yritystukiryhmässä.

5.1. Etelä-Savon maaseutuohjelma ja alueen Leader-toiminta

Kuluneella ohjelmakaudella Etelä-Savossa on toiminut kolme Leader-statuksen ja -rahoituksen saanutta toimintaryhmää, ja lisäksi Pertunmaan kunta on kuulunut Päijänne-Leader ry:n ohjelma-alueeseen. Tulevalla kaudella toimintaryhmiä tulee olemaan kaksi, kun Piällysmies Leader ry:n ja Rajupusu Leader ry:n yhdistyvät SavonLuotsi Leader ry:ksi. Veej’Jakaja ry:n toiminta-alue tulee olemaan sama kuin kuluneellakin ohjelmakaudella.

Leader-toiminta on koko maakunnan alueella vakiintunut ja tunnustettu paikallisen kehittämisen toimintatapa, joka tavoittaa laajan joukon alueen asukkaita, yhteisöjä ja yrityksiä. Yli 450 toteutetun hankkeen myötä toiminta on Leader-toiminta vaikuttanut tuhansien ihmisten ja yritysten toimeentuloon, osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen.

Etelä-Savon ELY-keskuksen ja Leader-yhdistysten yhteistyö on kuluneella ja aiemminkin ohjelmakausilla sujunut hyvin. Ohjelmien valmistelussa ja toteutuksessa on otettu huomioon ohjelmien erilaiset painotukset. ELY-keskuksen ohjelma on ollut elinkeinopainotteinen ja Leader-alueiden ohjelmissa on enemmän painotettu yhteisöllisyyttä ja paikallisten palveluiden kehittämistä. Ohjelmien ja rahoitustoimenpiteiden yhteensovitusta tullaan edelleenkin jatkamaan muun muassa yhteisen yritysryhmän avulla. Yhteensovitus on myös kehittämishankkeiden toteutuksessa onnistunut ja hyviä käytänteitä tullaan edelleen jatkamaan.

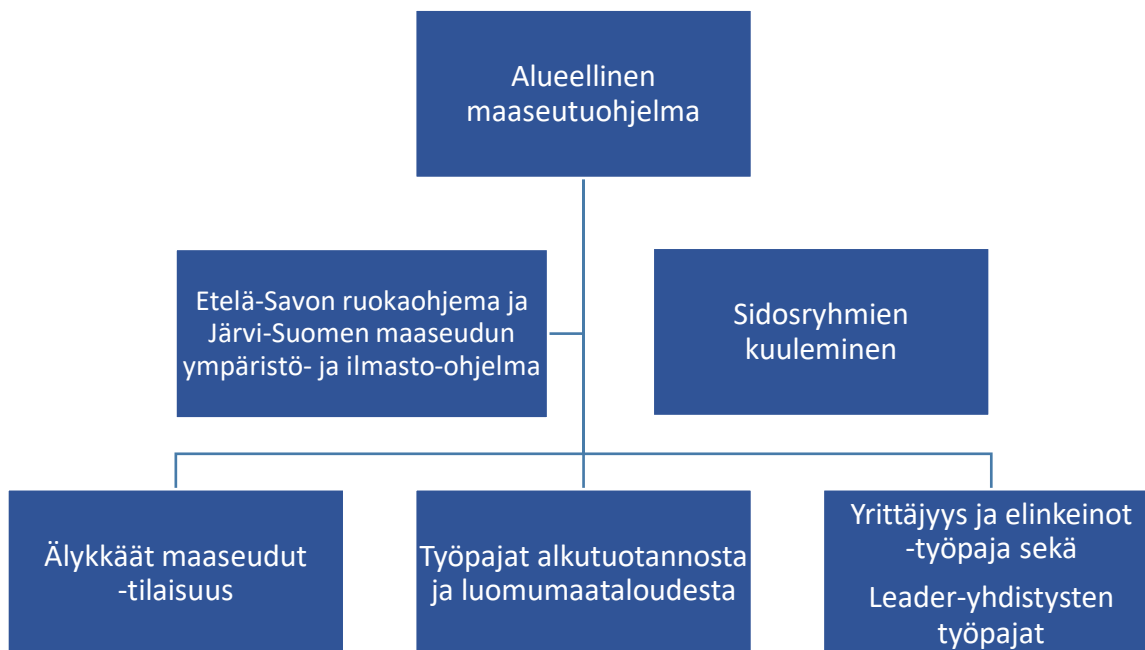
Yhdessä toteutettu viestintä on ollut näkyvin Leader-/ ELY-keskusyhteistyön muoto. Tulevalla maaseutuohjelman viestinnän resurssointiin ja organisointiin tulee muutos, mutta yhteistyö tulee edelleen olemaan erittäin tärkeää ja avain ohjelmien menestykselliseen toimintaan.

Monirahastoisuus voi olla mahdollisuus myös Leader-ryhmille laajentaa rahoitus- ja toimintamahdollisuuksiaan. Kuluvalta ohjelmakaudelta on eteläsavolaisessa Piällysmies-toimintaryhmässä hyviä kokemuksia ESR-hankkeen toteuttamisesta. Monirahastoisuus tulee ottaa uudella ohjelmakaudella Leader-ryhmissä varteen otettavana mahdollisuutena.

6. Ohjelman valmisteluprosessi

Etelä-Savon alueellisen maaseutuohjelman valmisteluprosessi käynnistyi keväällä 2019 pidetyssä työpajassa. Merkittävä osa ohjelman valmistelua ovat olleet Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelman valmistelu sekä Etelä-Savon Ruokaohjelman valmistelu. Edellä mainittujen ohjelmien tuloksista rakentuu merkittävä osa tämän suunnitelman sisällöstä. Kuviossa 1 on esitetty ohjelman valmisteluprosessi lyhyesti.

KUVIO 1. Ohjelman valmisteluprosessi

Etelä-Savon ruokaohjelman valmistelu oli hyvin osallistava ja valmistelussa toteutettiin useita työpajoja, johon osallistui ruoka-alan yrittäjiä ja kehittäjätoimijoita laajasti. Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelman valmisteluun osallistui aktiivisesti laaja joukko Järvi-Suomen toimijoita. Työpajatyöskentelyyn on osallistunut noin 200 eri henkilöä. Ohjelmaluonnos esitellään Maakunnan yhteistyöryhmässä ja sidosryhmille on mahdollisuus kommentoida ohjelmaluonnosta.

ELY-keskuksessa ohjelman valmisteluun on osallistunut laaja joukko asiantuntijoita, joiden työpanos työpajojen toteuttamisessa, ohjelman kirjoittamisessa ja kommentoinnissa on ollut ratkaiseva.

Etelä-Savon Leader-yhdistysten henkilöstö on osallistunut aktiivisesti yhteisten työpajojen ja tapahtumien järjestämiseen.

Merkittävä panos ohjelman sisällön kokoamisessa on ollut Etelä-Savon ruokaohjelman sekä Järvi-Suomen maaseudun ympäristö- ja ilmasto-ohjelman valmisteluista vastanneilla työryhmillä.

Ohjelman sisällön kokoamisen kannalta ensiarvoisen tärkeää on ollut niiden ihmisten panos, jotka ovat käyttäneet työ- ja/vai vapaa-aikaansa osallistumalla aktiivisesti lukuisiin työpajoihin.

Maaseutuverkostoyksikön hyvän tuulinen henkilöstö on mahdollistanut monen työpajan ja tapahtuman toteutuksen.

SUURI KIITOS TEILLE KAIKILLE!